

بررسی رابطه‌ی طراحی منظر شهری و بهره‌برداری از خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم در باغشهر ایرانی

مهدی حقیقت بین* - استادیار گروه معماری دانشگاه تربیت مدرس

بهزاد میرزایی یگانه - دانشجوی دکتری معماری منظر دانشگاه تربیت مدرس

Investigating in the Relationship between cityscape design and Utilization of Socio-Cultural Ecosystem Services in Iranian Garden City

Abstract

A significant amount of socio-cultural services of urban ecosystems emerge in parks, as part of urban open spaces. In this article at first, the goals and functions of urban parks have been studied and secondly their role in ensuring the physical and mental health of citizens and also the goals of landscape architecture in contemporary parks have been investigated to increase the use of ecosystem services. The field method and questions from the elites have been used for data collection. Ecosystem socio-cultural services are prioritized based on their importance in the design of urban parks.

In the following, the Iranian Garden City has introduced and explained the usage of ecosystem services in it. Different types of gardens and open spaces in Garden City have been evaluated in terms of socio-cultural services of the ecosystem through questions from elites. Then, Isfahan has been studied in detail by using historical sources and documents in the Safavid era.

The results of this article which have been done by descriptive-analytical method shows how socio-cultural services of ecosystem in Iranian Garden City increased by using open and semi-open urban spaces and inventing Tajir as a factor enhancing physical and visual permeability in the cityscape

Key Words: Garden City, Cityscape, Socio and Cultural Services, Tajir, Isfahan

چکیده

پارک‌ها به عنوان بخشی از فضاهای باز شهری مکان‌هایی هستند که میزان قابل توجهی از خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم‌های شهری در این مکان‌ها ظهور می‌یابد و از این حیث قابل توجه هستند. در این مقاله ابتدا اهداف و عملکردهای پارک‌های شهری، نقش آنها در تأمین سلامت فیزیکی و روحی-روانی شهروندان و همچنین اهداف معماری منظر در پارک‌های امروزی در راستای افزایش بهره‌برداری از خدمات اکوسیستم بررسی شده است. از این رو و با کمک گرفتن از روش میدانی و با تکیه بر پرسش از نخبگان، به اولویت بندی خدمات اجتماعی-فرهنگی اکوسیستم براساس میزان اهمیت در طراحی پارک‌های شهری پرداخته شده است.

در ادامه، باغشهر ایرانی و چگونگی بهره‌برداری از خدمات اکوسیستم در آن معرفی و ضمن گونه‌شناسی باغ‌ها و فضاهای باز باغشهر ایرانی، از طریق مصاحبه با نخبگان، خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم در انواع مختلف فضاهای باز باغشهر ایرانی ارزش گذاری شده است. سپس با استفاده از منابع و اسناد تاریخی، باغشهر اصفهان در عهد صفویه به عنوان نمونه موردی به تفصیل بررسی شده است.

نتایج حاصل از این مقاله که با روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته، گویای چگونگی افزایش بهره‌برداری از خدمات اجتماعی-فرهنگی اکوسیستم در باغشهر ایرانی بواسطه استفاده از فضاهای باز و نیمه باز شهری و ابداع تجیر به عنوان عامل تقویت کننده نفوذپذیری کالبدی و بصری در منظرشهری می باشد.

کلید واژه: باغشهر، منظر شهری، خدمات فرهنگی اجتماعی اکوسیستم، تجیر، اصفهان.

مقدمه

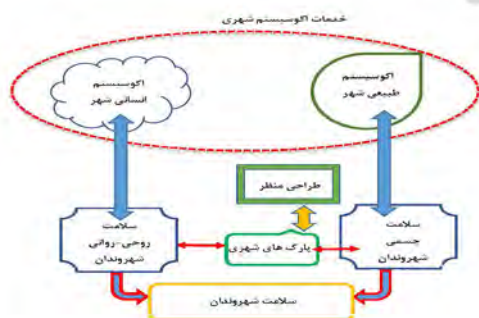
پارک های شهری

فضاهای سبز و باز شهری، بازماندگان طبیعت در شهر محسوب می شوند که در نتیجه توسعه بی رویه شهری، دچار تغییرات کمی و کیفی شده اند و این تحولات، آثار اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی زیادی را به همراه داشته است (Jim, 2004, 96 - 116). پارک های شهری فضایی برای تأمین نیازهای شهروندان برای ارتباط با طبیعت و سلامتی فیزیکی و روانی آنها است. برخی از الزامات برای نیاز به پارکها در فضاهای شهری عبارتند از:

- تقویت رابطه‌ی انسان شهرنشین با طبیعت
- کاهش آلودگی های آب، هوا و صدا
- ایجاد عرصه‌هایی برای گذران اوقات فراقت
- ایجاد عرصه‌هایی برای معرفی و حفاظت از تنوع زیستی
- ایجاد بسترهای مناسب برای کاستن فشارهای روحی و روانی و تنش‌های ناشی از زندگی در محیط‌های سخت شهری
- ایجاد گستره‌ای برای ارتقاء روابط شهروندی

اهداف طراحی پارک‌های شهری را می‌توان به دو دسته‌ی کلی تقسیم کرد:

- ۱- نیازهای طبیعی (نیازهایی که مستقیماً با ویژگی‌های فیزیکی محیط در ارتباط هستند) و ۲- نیازهای تعاملات انسانی (که نقش محیط در آن غیرمستقیم است). طراحی منظر نیز به صورت کلی به برآورده کردن دو نوع نیازهای فیزیولوژیک (بعد عینی) و نیازهای روانی (بعد ذهنی) انسان در فضاهای باز می‌پردازد؛ بنابراین، طراحی منظر در پارک‌های شهری، به دو دسته از نیازها که یکی به سلامت فیزیکی و دیگری به سلامتی ذهنی و احساسی مربوط می‌شود، توجه دارد.

نمودار ۱ ارتباط محدوده‌های مورد مطالعه در این پژوهش. مأخذ: نگارنده

خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم از مهمترین مؤلفه های اثرگذار بر کیفیت پارک های شهری و پیامد آن اجتماع پذیر بودن فضاهای مذکور می باشد. چنین به نظر می رسد که این مهم در باغ های تاریخی ایرانی بخصوص باغشهرها، از جمله اصفهان از موضوعات مورد توجه بوده است. از اینرو اصلی ترین مسأله این تحقیق «میزان بهره برداری از خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم در فضاهای باز شهری معاصر و باغشهر ایرانی در مقایسه با یکدیگر» می باشد. سوال فرعی این تحقیق به دستیابی راهکاری جهت دوران معاصر می پردازد. در مقایسه با دوران معاصر و بر اساس منابع تاریخی و با توجه به عملکرد و هویت باغشهر ایرانی، بهره برداری از کدامیک از انواع خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم در طراحی منظر و فضاهای باز شهری از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است؟».

این پژوهش از نوع کیفی است و به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. جمع آوری اطلاعات نیز به روش های کتابخانه‌ای و میدانی (تهیه‌ی پرسشنامه و ارائه به متخصصین) می باشد. برای اولویت بندی خدمات فرهنگی اجتماعی اکوسیستم و به لحاظ اهمیت آن در پاسخگویی عملکردی و معنایی پارک های شهری و باغ های تاریخی و عدم وجود بسیاری از باغ های مذکور در حال حاضر، از ۲۳ نفر از متخصصین دانشگاهی معماری منظر (مدرسین معماری منظر و پژوهشگران) کمک گرفته شده و پاسخ های ایشان به سوالات پرسشنامه مبنای ارزشگذاری خدمات فرهنگی اکوسیستم در پارک های شهری و باغ های تاریخی قرار گرفته است (باتوجه به نوع تحقیق، تعداد افراد به روش تجربی انتخاب شده اند). در ارزشگذاری خدمات فرهنگی اکوسیستم در باغ های تاریخی از مقیاس لیکرت نیز جهت امتیازدهی استفاده شد و مقیاس امتیازدهی نیز باتوجه به موضوع ۴ در نظر گرفته شده است. تعیین روایی محتوایی پرسشنامه توسط دو نفر از استادان رشته معماری منظر تأیید شده است. از آزمون کرونباخ جهت تعیین پایایی پرسشنامه استفاده شد و ضریب کرونباخ (α) برابر با ۰/۸۴ بدست آمده که نشان دهنده پایایی درونی خوب پرسشنامه می باشد.

طراحی منظر، خدمات اکوسیستم و پارک‌های شهری

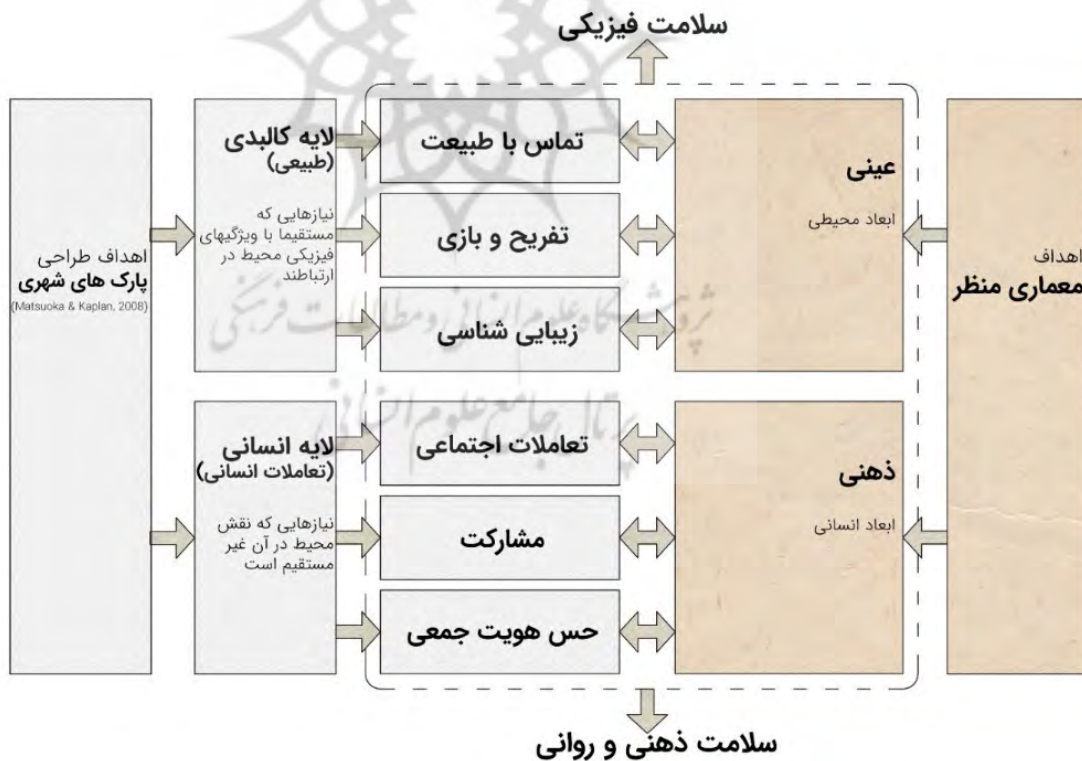
هدف این بخش بررسی ارتباط طراحی منظر و عملکرد پارک‌های شهری با بهره‌برداری از خدمات اکوسیستم است. با مرور ادبیات موضوع، چنین به نظر می‌رسد که بین طراحی منظر و عملکرد پارک‌های شهری و میزان بهره‌برداری از خدمات اکوسیستم - به خصوص خدمات فرهنگی اجتماعی - ارتباطی مستقیم وجود دارد که در ادامه به تفصیل بررسی می‌شود.

۱- اهداف طراحی منظر و عملکرد پارک‌های شهری

بر اساس مطالعاتی که بر روی تحقیقات قبلی انجام شده است، اهداف طراحی پارک‌های شهری را می‌توان در دو دسته‌ی فراگیر تقسیم‌بندی کرد: ۱- نیازهای طبیعی (نیازهایی که مستقیماً با ویژگی‌های فیزیکی محیط در ارتباطند) که به سه دسته‌ی تماس با طبیعت، سلاطین زیبایی‌شناسانه و تفریح و تفریح دسته‌بندی شده

در منابع مختلف خدمات اکوسیستم به چهار دسته کلی شامل خدمات تنظیم‌کننده، تأمین‌کننده، فرهنگی-اجتماعی و پشتیبانی‌کننده تقسیم شده‌اند و حوزه‌ی تمرکز این تحقیق، خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم است که با تأثیر بر ابعاد فیزیکی و ذهنی سلامت انسان در پارک‌های شهری، با اهداف طراحی منظر در این فضاها مرتبط است (نمودار ۱). بررسی چگونگی ارتباط بهره‌برداری از این خدمات در طراحی منظر باغشهر ایرانی و پارک‌های شهری معاصر از اهداف این تحقیق می‌باشد.

در این نوشتار پس از توضیح درباره ارتباط طراحی منظر و بهره‌برداری از خدمات اکوسیستم در پارک‌های شهری معاصر، چگونگی طراحی منظر شهری در باغشهر ایرانی و ارتباط آن با میزان بهره‌برداری از خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و مرور ادبیات پیشین، مورد مطالعه قرار می‌گیرد. در ادامه، به صورت مطالعه‌ی موردی، باغشهر اصفهان در عهد صفویه بررسی شده است.

نمودار ۲ روابط اهداف پارک‌های شهری - بر اساس (Kaplan & Matsuoka, ۲۰۰۸) - و اهداف معماری منظر (بر اساس نیازهای عینی و ذهنی) مأخذ: نگارنده

و اهداف معماری منظر، در نمودار ۲ به تصویر کشیده شده است، با این توضیح که روابط غیرمستقیم دیگر بین این اهداف امکان پذیر است که در این نمودار به آن‌ها اشاره نشده است.

۲- طراحی منظر در پارک‌های شهری امروزی با تأکید بر ارتقای خدمات اکوسیستم طبیعی در محیط شهری

مطابق گزارش ارزیابی اکوسیستم هزاره، خدمات اکوسیستم - و یا منافی که بشر از اکوسیستم‌ها به دست می‌آورد- به چهار دسته تقسیم شده است: خدمات تأمین کننده (استخراج مواد، غذا و منابع) خدمات تنظیم کننده (تعدیل اقلیم، هوا، آب و مخاطرات طبیعی)، خدمات فرهنگی - اجتماعی (منافع غیرمادی تأثیرگذار بر انسان) و خدمات پشتیبانی کننده (فرآیندها و عملکردهای بلندمدت و با ارتباط غیرمستقیم با انسان‌ها برای تولید سایر خدمات اکوسیستم). این خدمات، به صورت مستقیم و غیرمستقیم برای بشر سودمند هستند. (*Millennium-Assessment-Ecosystem*, ۲۰۰۵, ۲۹) از آنجا که خدمات پشتیبانی کننده به صورت مستقیم با مردم در ارتباط نیست و به علت بلندمدت بودن متفاوت از سایر خدمات اکوسیستم است، در اینجا مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. خدمات تأمین کننده نیز باینکه بواسطه تأمین منابع از مزایای اکوسیستم‌ها به صورت کلی هستند، به دلیل تمرکز این تحقیق بر اهداف انسانی پارک‌های شهری، در محدوده تعریف شده برای این تحقیق قرار نمی‌گیرند.

است. ۲- نیازهای مرتبط با تعاملات انسانی (که نقش محیط در آن غیرمستقیم است) شامل سه بخش تعاملات اجتماعی، مشارکت شهروندان و حس هویت جمعی. این نیازها با سلامت احساسی، ذهنی و فیزیکی مردم در ارتباط است (*Kaplan & Matsuoka, ۲۰۰۸: ۷-۱۹*). فضاهای سبز شهری (پارک‌ها و تفرجگاهها) به عنوان بخشی مهمی از ساختار محیط زیستی شهر مطرح می‌باشند که نقش بسیار مهمی را در دنیای پر از آشوب امروزی شهرها دارند و در این بین توجه به شکلگیری و تنوع آنها و تداوم در بهبود عملکرد آنها نقش اساسی در کاهش اضطراب‌های روزافزون شهروندان در شهرها دارد (*Byrne & sipe, 2010: 2*). ویژگی‌های فضای شهری موفق شامل لذت از فضا، خوانایی و هویت، آسایش و راحتی، اجتماع پذیری، تعادل اجتماعی، امنیت و ایمنی، عدالت، مقیاس انسانی، تنوع فعالیت، منظر زیبا و مناسب و کالبد مناسب دسترسی (فیزیکی و بصری) می‌باشد. شهری در شکلگیری تعاملات اجتماعی، تصویر ذهنی از شهر و ذهنیت بخشی به آن اهمیت بسزایی دارند. با توجه به این که معماری منظر، دارای ابعاد عینی - ذهنی است که با محیط و ذهن انسان مرتبط است، اهداف معماری منظر در طراحی پارک‌های شهری را می‌توان برآورده کردن بخشی از نیازهای ذهنی و عینی شهروندان در این محیط با اولویت تقویت تعاملات اجتماعی، ارتباط با طبیعت و زیبایی‌شناسی دانست. روابط مستقیم‌تر بین اهداف طراحی پارک‌های شهری

ارزش‌های اجتماعی- فرهنگی اکوسیستم و تنوع زیستی در محیط شهری	
ارزش‌های اجتماعی- فرهنگی	توضیح
ارزش‌های معنوی	در بسیاری از مکان‌ها، به‌ویژه در آن‌هایی که مردم مذهبی دارند که به روح مکان باور دارد، اکوسیستم‌ها و تنوع زیستی عمیقاً با ارزش‌های معنوی در هم بافته شده است.
حس مکان	پیوندهای احساسی و عاطفی بین مردم و سایت‌های اکولوژیکی، در تقویت حس مکان بسیار مؤثر است.
حس اجتماع‌پذیری	اکوسیستم‌ها عاملی جهت تقویت تمایل به ایجاد گروه و قدرت پیوند میان اجتماعات
انسجام اجتماعی	اکوسیستم‌ها و نگاه اکوسیستمی به‌عنوان منبعی برای تقویت انسجام اجتماعی، علائق مشترک و مشارکت همسایگی‌ها

جدول ۲ ارزش‌های فرهنگی- اجتماعی اکوسیستم و تنوع زیستی در محیط شهری.
منبع: (*Gómez-Baggethun et al., 2013*)

چگونگی ارتباط بین اهداف طراحی پارک‌های شهری و خدمات اکوسیستم را می‌توان مطابق نمودار ۴ بررسی کرد. چنین به نظر می‌رسد که همپوشانی بخشی از خدمات تنظیم‌کننده و خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم (نمودار ۴) با اهداف طراحی پارک‌های شهری کاملاً مشهود می‌باشد. در واقع پارک‌های شهری بایستی به نحوی طراحی شوند که قادر به ارائه خدمات اکوسیستمی حداکثری به شهروندان باشند.

توجه به ارزش‌هایی چون حس مکان، حس اجتماع‌پذیری، الهام‌بخشی و ارزش‌های معنوی و انسجام اجتماعی اکوسیستم طبیعی در طراحی پارک‌های شهری می‌تواند منجر به ارتقاء کیفی این مکان‌ها بواسطه خدمات فرهنگی اجتماعی اکوسیستم طبیعی در محیط شهری شود و در مقابل، آموزش و یادآوری ارزش‌های معنوی و اجتماعی و فرهنگی اکوسیستم طبیعی و پررنگ نمودن آن در طراحی منظر پارک‌های شهری می‌تواند به تقویت توجه استفاده‌کنندگان به اکوسیستم‌های طبیعی در محیط شهری گردد.

در ادامه، با توجه به دسته‌بندی خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم و مقایسه‌ی آن با اهداف عملکردی طراحی پارک‌های شهری، ارتباطات ممکن بین آن‌ها بررسی شده است و در نمودار بعدی (نمودار ۵) آمده است. توضیح آن‌که برخی ارتباطات ضعیف‌تر دیگر بین اهداف مختلف پارک‌های شهری و خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم امکان‌پذیر است.

باتوجه به پاسخ‌های ارائه شده از پرسشنامه توزیع شده در میان ۲۳ نفر از متخصصین دانشگاهی معماری منظر (مدرسین معماری منظر و پژوهشگران)، چه به‌صورت محاسبه‌ی میانگین و چه با محاسبه‌ی درصد بیشترین اولویت اعطاء شده، تفریح و فراغت و تعاملات اجتماعی بیشترین امتیازها را به خود اختصاص داد. انتخاب این دو دسته از خدمات فرهنگی اجتماعی اکوسیستم، متناسب با عملکردهای اصلی پارک‌های شهری توجیه‌پذیر است. در واقع طراحی منظر پارک‌های شهری بایستی به گونه‌ای انجام شود که اکوسیستم طبیعی پارک بتواند بیشترین امکان تفریح و افزایش تعاملات اجتماعی را نصیب شهروندان نماید.

خدمات اجتماعی-فرهنگی اکوسیستم مزایای غیر مادی مردم از اکوسیستم‌ها از طریق غنی‌سازی معنوی، رشد شناختی، انعکاس، تفریح و سرگرمی و تجربه زیبایی شناختی هستند. تأثیرگذاری بر تنوع فرهنگی، ارزش‌های معنوی و مذهبی، تأثیر بر سیستم‌های دانش بنیان (سنتی و غیر رسمی)، ارزش آموزشی، الهام، ارزش زیبایی، تأثیر بر روابط اجتماعی، ایجاد حس مکان، ارزش میراث فرهنگی، تفریح و اکوتوریسم از جمله این مزایا هستند (Synthesis Report, 2003,40). گومز مجموعه‌ای از ارزش‌های مذکور را در محیط شهری معرفی کرده که در جدول ۲ دسته‌بندی شده‌اند. (Gómez- al et Baggethun, 2013)

با توجه به جدول فوق و سایر مطالعات موجود، در این پژوهش خدمات فرهنگی اجتماعی اکوسیستم در پارک‌های شهری را - که در اکوسیستم‌ها به‌صورت عام و در پارک‌های شهری به‌صورت خاص بررسی شده‌اند- به این حوزه‌ها دسته‌بندی می‌کنیم: ۱- زیبایی‌شناسی ۲- آموزش (توسعه‌ی شناختی) ۳- معنویت و الهام‌بخشی ۴- اوقات فراغت ۵- حس مکان ۶- تعاملات اجتماعی (نمودار ۳).

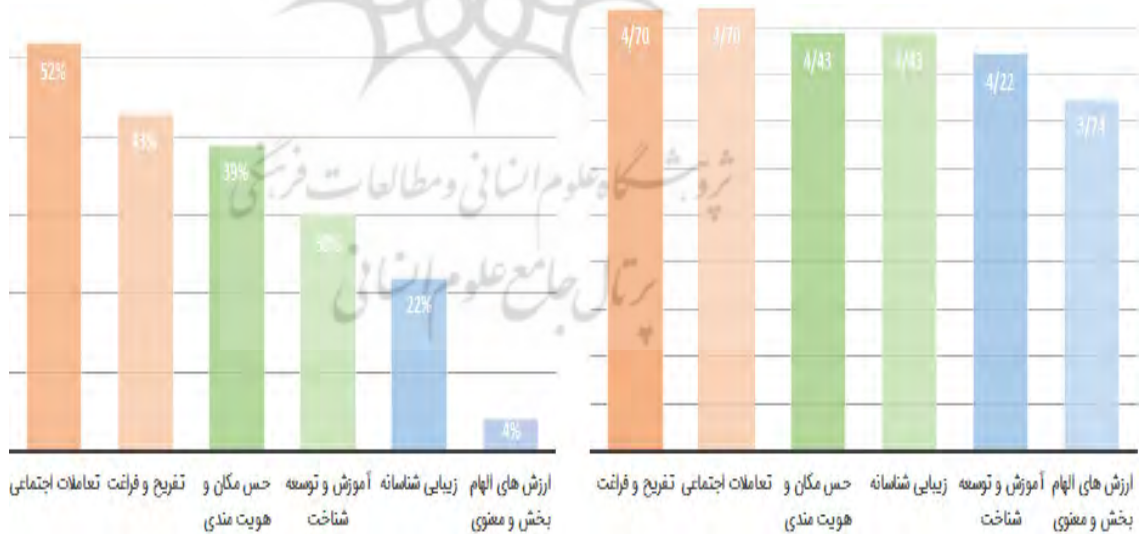
نمودار ۴- حوزه‌های خدمات اجتماعی-فرهنگی اکوسیستم- منبع: نگارنده

نمودار ۴ روابط اهداف طراحی منظر و عملکرد پارک های شهری - بر اساس (Kaplan & Matsuoka, ۲۰۰۸) -
و خدمات تنظیم کننده و فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم مأخذ: نگارنده

نمودار ۵ برخی از ارتباطات ممکن بین اهداف پارک های شهری - بر اساس (Kaplan & Matsuoka, ۲۰۰۸) - و خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم مأخذ: نگارنده

نمودار ۶ اولویت بندی خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم از دید ۲۳ نفر از متخصصین منظر. سمت راست میانگین امتیازات از ۶ و سمت چپ درصد انتخاب هر مورد به عنوان مهم ترین اولویت ها. منبع: نگارنده

باغ شهر ایرانی و خدمات اجتماعی-فرهنگی اکوسیستم

۱- باغ شهر ایرانی

الگوی باغشهر ایرانی، الگویی مبتنی بر انواع باغ ایرانی می باشد. استروناخ عقیده دارد کورش به نحوی بی سابقه قصد داشته است که یک پایتخت پر باغ بسازد، و این ایده مورد علاقه همه زمامداران ایران بوده است (Stronach, 1990). لیکن درباره کیفیت و نوع باغشهرهای قبل از اسلام اطلاعات دقیقی در دست نیست. آنچه مسلم است قبل از اسلام مجموعه باغها به عنوان فضای خاص سلطنتی مطرح بوده‌اند و با فاصله‌ای نسبت به شهر ساخته می‌شده‌اند. از اینرو آنها مجموعه‌ای از باغ بوده‌اند که بیشتر از مدل باغ در باغ پیروی می‌کرده‌اند تا اینکه بتوان آنها را باغشهر نامید. در مدل باغشهر^۱ استخوانبندی اصلی شهر براساس

۱- «سامی» که خود تحقیقات ۵ ساله‌ای را در محوطه پاسارگاد انجام داده است اعتقاد دارد که: «کاخهای شاهی پاسارگاد در میان باغ و انبوه درختان قرار داشته است. وجود آب فراوان و چشمه‌سارها در این جلگه‌ها مؤید این نظریه است. در خلل کاوشها چند رشته جدول سنگی که به طرز جالب و منظمی از سنگ سفید بین دو کاخ کشیده شده و در زیر زمینهای زراعتی پنهان مانده بودند، که نمودار ظرافت و سلیقه عالی سازندگان آن است، کشف شد. این آبناها به طوری که از نتیجه کاوشها استنباط گردید بیش از اینها بوده و در تمام صفحات جلگه و اطراف کاخها امتداد داشته است.» (سامی، ۱۳۵۰: ۱۴۶)

۲- مجموعه‌ای از باغها در امتداد و یا در درون یکدیگر (نظام خطی یا مرکزی)

۳- درباره باغشهر و چیستی آن تعاریف متعددی وجود دارد که در اینجا به چند مورد اشاره می‌شود:

- باغشهرهای شاهی مبین آن است که چگونه شاه از باغ برای توسعه شهری موجود و یا ایجاد شهری جدید به منظور آبادانی سرزمین استفاده می‌کرده است. باغشهرها، نظامی از فضاهای شهری تشکیل می‌داده که درجات گوناگون از تعامل میان شاه و رعایایش را از طریق بهره‌بری از ویژگی‌های طرح و نمایش تصویری از عظمت شاهانه را ممکن می‌کرد... (عالمی، ۱۳۷۸، صص ۴۹ و ۵۰)

- تحولات مربوط به کاخ شهرها، باغ‌ها و رابطه باغ و شهر آنچنان است که می‌توان از سویی باغ را شهر و شهر را باغ نامید و از سوی دیگر باغ را به مثابه کارگاه طرح اندازی شهر تلقی کرد و می‌توان گفت که باغ «پیش‌آیند شهر» بوده است (میرفندرسکی، ۱۳۷۴، ص ۱۲۴).

- طرح باغ ایرانی پایه و اساس طرح شهرها یا بخشی از شهرها در گذشته بوده است... [شهرهایی با] سراهای

مدل باغ ایرانی (چهارباغ) که دارای ریشه فرهنگی-مذهبی بوده تعریف و از باغ‌ها به عنوان عناصر اصلی سازنده ساختار کالبدی و توسعه شهر استفاده می‌شود.^۴

فضاهای عظیم شهری آثار عمومی ای می‌طلبند که بتواند عامل ارتباط دهنده محیط‌های شهری و تقویت ادراک بصری انسان باشد. در باغشهر ایرانی ارتباط این دو اتفاق نمی‌افتاده مگر با حلقه واسطی مانند باغ که عرصه‌ای برای ایجاد معنا و هنجارهای جمعی انسان‌ها به شمار می‌آمده است. دسترسی به فضای سبز، در سیستم سنتی ایران از طریق محیط‌های طبیعی و باغ‌ها تأمین می‌شده است که در واقع اصلی‌ترین عناصر سازنده کالبد و شکل باغشهر ایرانی بحساب می‌آیند. چنانکه اشاره شد، فضای باکیفیت شهری حاصل هنر ارتباط است (Roger Trancik, Finding Lost Space). در تقسیم بندی عمده فضاهای شهری به سخت فضا و نرم فضا تقسیم می‌شوند که باغ‌ها و پارک‌ها در دسته نرم فضاها قرار دارند. نرم فضاها مکان‌هایی جهت گردهمایی‌ها و فعالیت‌های اجتماعی شهر هستند و عناصر طبیعی در شکل دهی به کالبد این مکان‌ها غلبه دارند. باتوجه به هویت ساختاری باغشهر ایرانی، نرم فضاها بخش قابل توجهی از فضاهای شهری را شامل می‌شوند (نقشه ۱).

زیبا، چشمه سارها، جوی‌های آب روان، باغ‌ها و سایه زار بوستان‌ها که نمونه‌ای از بهشت را در برابر خود داشته است (شاهچراغی، ۱۳۸۹، ص ۵۷).

- پتروچولی شهرهای مشرق زمین را به دو دسته تقسیم می‌کند:

دسته اول، شهر به اصطلاح خودجوش که مدیون باغ‌ها و مزارع است، گرچه در پناه آن رشد کرده، در نهایت آنها را در خود می‌بلعد. دسته دوم شهرهایی که برپایه طراحی از پیش فکرشده بنا می‌شوند، در آنها باغ مکانی است که بستر طرح شهری، همانند مکانی مستعد برای طراحی، امکان رشد پذیرفته و در درون آن کلیه خطوط و عناصر اصلی و پایه‌ای شهر شکل می‌گیرند (چولی، ۱۳۹۲، ص ۱۰۵).

۴- باغشهر ایرانی با آنچه هاوارد در غرب مطرح نموده است متفاوت است. مینای جنبش باغشهر که توسط هاوارد آغاز شد، دو مسئله‌ای است که هر یک به دیگری وابسته‌اند. یکی از این سرچشمه‌ها، «مداین فاضله» نیمه اول قرن نوزدهم و به خصوص عقاید «آون» است که به نظر او اجتماعاتی کامل و بدون نقص به شمار می‌رفتند که ترکیبی از شهر و روستا بودند. مینای دیگر این جنبش، ایده خانه‌های تک خانواری در فضای سبز بود که می‌توان آنرا صورتی از همان ایده آل پیشین «اوتوپیا» دانست که در فرهنگ «ویکتورین» متعلق به اوایل نیمه اول قرن نوزدهم است (بنه ولو، ۱۳۸۶، صص ۵۵۶ و ۵۵۷)

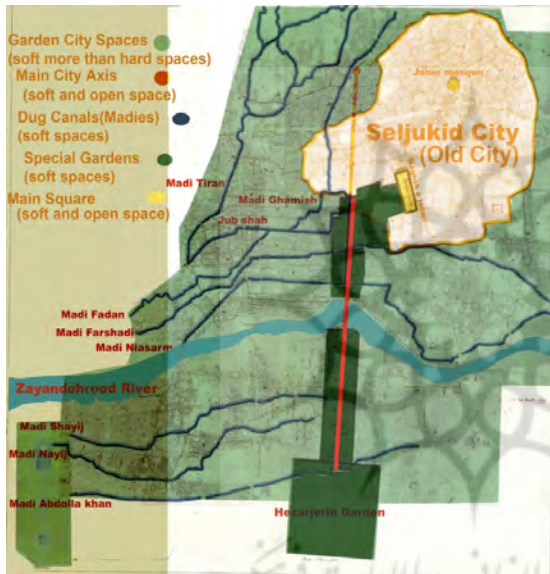

که ممکن است تمامی یا بعضی از انواع گونه های دیگر را نیز در دل خود داشته باشد.

۳- باغشهر اصفهان

یک قرن پس از سقوط تیموریان شاه عباس دستور بازسازی اصفهان را با ساخت محلاتی در خارج شهر اصلی (مطابق با شیوه تیموریان در هرات و سمرقند) صادر کرد. به احتمال زیاد شهر هرات که مشتمل بر باغهای بسیار بود در شکل گیری تفکر شاه عباس از شهر ایده آل نقش اساسی داشته و در توسعه شهر اصفهان و احداث خیابان چهارباغ با استفاده از الگوی باغ ایرانی، باغشهر هرات را به عنوان الگوی ابتدایی در ذهن داشته است. (انصاری، ۱۳۷۸، ص ۲۰) شاه عباس در سال ۹۷۸ ه. ق در هرات به دنیا آمد و دوران کودکی خود را تا شروع

باتوجه به تحلیل توده-فضا، فضاهای شهری به دو دسته فضاهای پر و خالی قابل دسته بندی می باشد. فضاهای پر شامل بناهای عمومی یادمانی، بلوک های شهری، توده های ساختمانی (تعریف کننده نماهای شهری) می باشد. فضاهای خالی شامل راهروها و دالان های ورودی، فضاهای باز داخل بلوک ها و حیاط ها، خیابان ها و میدان ها، فضاهای پارک و باغ ها و در نهایت فضاهای باز خطی مانند رودخانه ها و پیاده راه ها می شوند (Gauthier & Gilliland, 2006, 44). آنچه در تحلیل توده و فضای باغشهر حایز اهمیت می باشد، حجم فضاهای باز شامل میدان ها، باغ ها و فضاهای باز خطی نسبت به توده های ساختمانی و بلوک های شهری است (تصویر ۱).

تصویر ۱: حجم فضاهای باز در برابر توده های ساختمانی در باغشهر اصفهان

سلطنت (۱۸ سالگی) در هرات به سر برده است.

دولت صفویه به عنوان بهترین و سریعترین شیوه، مطابق با ویژگی های زندگی شهری در عصر تیموریان که احداث اقامتگاه ها و باغ های برون شهری بوده است، بدون ایجاد خرابی و آسیب، با حل کردن شهر قدیم سلجوقی در محیط پیرامون و در توافق کامل با طبیعت اطراف، حیاط های داخلی، میدان ها و باغ های متعدد ایجاد کرده و علاوه بر تبدیل شهر اصفهان به باغشهر، باعث نفوذ اکوسیستم طبیعی به داخل شهر شده است.^۲ به احتمال قریب به یقین استفاده از باغ ها و مدل

چنین به نظر می رسد که توجه به نرم فضاها و فضاهای باز در طراحی باغشهر ایرانی، در جهت تقویت بهره برداری از خدمات تنظیم کننده و بخصوص خدمات اجتماعی و فرهنگی اکوسیستم شهری انجام گرفته است که در ادامه به تفصیل به این مهم و با تأکید بر شهر اصفهان در عهد صفویه پرداخته خواهد شد.

۲- گونه شناسی باغ ها و فضاهای باز شهری در باغشهر ایرانی

باغ های ایرانی را به لحاظ گونه می توان به شانزده گونه^۱ تقسیم نمود که گونه ای از آن باغشهر می باشد

۱ - انواع گونه های باغ ایرانی شامل باغ شهر، باغ کوشک، باغ حیاط، باغ مقبره، باغ در باغ، باغ تجیر، باغ قلعه، باغ تخت، باغ وحش، باغ شکار، باغ آب، باغ ملی، باغ بیشه، باغ گیاهشناسی و باغ خشک است (رجوع شود به: (انصاری، ۱۳۷۸)).

۲ - «خصوصیات آن بلده جنت نشان (اصفهان) از استعداد مکان و آب رودخانه زاینده رود و جوی های کوثر مثال که از رودخانه مذکور منشعب گشته به هر طرف جاریست» (منشی، ۱۳۷۷، ص ۸۷).

باغ شهر برای توسعه شهر اصفهان به عنوان پایتخت حکومت صفویه، با جهانیابی و باورهای مذهبی صفویان ارتباط مستقیم داشته و در راستای تجسم شهر به عنوان تصویری از بهشت جاویدان^۱ استفاده شده است (حقیقت بین و دیگران، ۱۳۹۵، صص ۱۰-۱۱). البته که سازگاری با شرایط اقلیمی، ارتباط با طبیعت پیرامون و رودخانه و افزایش بهره‌وری از خدمات محیط طبیعی (خدمات اکوسیستمی) در انتخاب مدل باغشهر برای توسعه اصفهان بدون اثر نبوده است.

طرح از پیش فکر شده توسعه اصفهان در زمان شاه عباس اول بر مبنای ساختاری تلفیقی و مرکب از دو عنصر رودخانه زاینده‌رود (به منزله عنصر طبیعی موجود) و محور چهارباغ^۲ (به منزله عامل انسان‌ساز) شکل گرفته است. این دو عنصر در تطابق کامل با الگوی باغ ایرانی و بصورت عمود آبر هم استخوانبندی اصلی شهر اصفهان را تشکیل می‌دهد و به عنوان تجربه‌ای شاخص در تاریخ معماری و شهرسازی، به عنوان بزرگترین باغشهر صفوی - «القصه هرکس از امرا و اعیان و سرکاران عمارات به وقوف معماران و مهندسان شروع در کار کرده و در انجام آن ساعی گشتند و از آن تاریخ تا حال که سنه هجری به خمس و عشرين و الف (۱۰۲۵ هجری) رسیده و این شگرفنامه تحریر می‌یابد، عمارات باصفا و باغات دلگشا به نوعی که طرح کارخانه ابداع در عرصه ضمیر مبارک اشرف طرح افکنده بود، به حیز ظهور آمده در کمال لطافت و نهایت خوبی اتمام یافت. درختان سر به فلک افراشته و اشجار میوه دارش گویی به طوبی جنان پیوند دارد» (منشی، ۱۳۷۷، ص ۸۷۲).

۲- دونالد ویلبر درباره اهمیت خیابان چهارباغ می نویسد: خیابان به عنوان اساس باغشهر، در چهارباغ اصفهان به اوج تعالی خود رسید (ویلبر، ۱۳۸۵، ص ۶۱).

۳- کهن الگوی چهارباغ را با یکی از این موارد می توان مرتبط دانست: چهار قسمت یا بخش جهان، چهار جهت اصلی، چهار عنصر طبیعی (سرد، گرم، خشک و مرطوب)، چهار عنصر اولیه (آب، هوا، زمین و آتش)، چهار عنصر (فلز، گیاه، حیوان و انسان) و چهار رودخانه در باغ که بعد از مبنای خود به یک مرکز ختم می شود (اصالو، ۱۳۸۱). از مظاهر آشکار تقسیمات چهاربخشی در شهرسازی عصر ساسانی، می توان به تمبیه دروازه های چهارگانه در شهرها و تقسیم فضای داخلی آنها به چهار قسمت اشاره نمود. بنابر نوشته ابن حوقل، شهر داربگرد یا داربجرد متعلق به دوره ساسانی، دارای چهار دروازه بوده است (ابن حوقل، ۱۳۴۶، ص ۴۷) و یا شهر گور یا جور چهار دروازه داشته است. علاوه بر این فضای شهر نیز به چهار بخش تقسیم می شده است (Brosious, ۲۰۰۶, P. ۱۶۸). با ظهور دین اسلام، تقسیمات چهار بخشی در طراحی معماری (مساجد، کاخ ها، کاروانسراها، باغ ها و ...) و شهرسازی تداوم یافت. با روی کار آمدن تیموریان، تحولی عظیم در باغسازی پدید آمد و باغ های زیادی در سمرقند و هرات با نام چهارباغ و با تقسیمات چهاربخشی شکل گرفت (حسینی، ۱۳۹۴، صص ۵۳-۵۴). بعد از دوره تیموریان و در عصر صفوی، فضای باغ های چهاربخشی (چهارباغ) به اوج تکامل خود به عنوان یک عنصر شهری مهم (خیابان) و الگوی توسعه شهری دست یافت.

تاکنون بر جای مانده است (نقشه ۱). در باغشهر اصفهان نظم گیاه، زمین و آب، به مانند آنچه در باغسازی ایرانی دیده می شود، در دو سطح انسان ساخت و «طبیعی- موجود» و در دو مقیاس کلان (کل شهر) و خرد (باغ ها به عنوان عناصر تشکیل دهنده بافت جدید شهر) بکار گرفته شده اند (حقیقت بین، ۱۳۸۹، ص ۱۰۸).

باغشهر صفوی را می توان به نوعی مدلی مؤثر در جهت حفاظت و بهره برداری درست از اکوسیستم طبیعی و خدمات آن در شهر دانست که باغها و فضاهای باز شهری در این مدل مکان هایی جهت بهره برداری از خدمات اجتماعی- فرهنگی اکوسیستم در محیط شهری است. در جدول زیر که از طریق مصاحبه با نخبگان آشنا با باغسازی ایرانی تهیه شده است، به ارزش گذاری میزان استفاده از خدمات فرهنگی- اجتماعی اکوسیستم در انواع مختلف فضاهای باز در مدل باغشهر ایرانی پرداخته شده است. در این راستا پرسشنامه ای تهیه و میان ۲۳ نفر از نخبگان آشنا به سابقه تاریخی اصفهان توزیع گردید.

باتوجه به جدول فوق چنین به نظر می رسد که در میان فضاهای باز شهری، در گروه باغها گونه باغ تجیر، در گروه میدان ها گونه میدان شهری و در گروه پیاده راه ها و خیابان گونه محورهای اصلی بیشترین امتیاز را بدست آورده اند. این بدان معنا است که مکان های مذکور بیشترین ارزش به لحاظ استفاده از خدمات اجتماعی- فرهنگی اکوسیستم در میان فضاهای باز شهری باغشهر ایرانی را دارا می باشند. همچنین جدول فوق نشان دهنده اهمیت بهره برداری از تفریح و فراغت و حس مکان- در میان انواع خدمات فرهنگی- اجتماعی اکوسیستم طبیعی و شهری- در مجموع فضاهای باز باغشهر ایرانی است.

چنین به نظر می رسد که استفاده از الگوی هندسی باغ ایرانی در سازماندهی کالبدی باغشهر اصفهان و تأکید بر زاینده رود و بخصوص غلبه نرم فضاها در سازماندهی فضایی آن- به صورت گونه های مختلف باغ بخصوص باغ تجیر^۳ و فضاهای باز شهری مانند خیابان هایی چون چهارباغ و میدان نقش جهان- در جهت نفوذ هرچه بیشتر اکوسیستم طبیعی در شهر و تقویت بهره برداری ۴- در بدنه سازی خیابان چهارباغ از انواع گونه های باغ استفاده شده بوده که بواسطه داشتن دیواره های مشبک (تجیر) امکان نفوذ بصری به فضاهای داخلی باغ از فضای بیرونی را فراهم می آورده است. در اینباره شاردن می نویسد: «بیشتر نقاط دیوارهای باغ ها مشبک و مانند ردیف خشت هایی است که برای خشکانیدن چیده باشند و از بیرون به خوبی درون را می توان دید» (شاردن، ۱۳۶۲، ص ۱۴۷).

لشیاژ(میزان استفاده از خدمات اجتماعی-فرهنگی اکوسیستم) به همراه توضیحات	حس مکان	تعاملات اجتماعی	زیبایی شناسی	معنویت و الهام بخشی	تفریح و فراغت	آموزش و توسعه شناخت	گونه	مناطق برآورده کننده در اکوسیستم شهری، باغها			فضاهای باز شهری
								تأمین کننده	تنظیم کننده		
از ترکیب کوشک و باغ تشکیل گردیده است.	12						باغ کوشک				
باغ بصورت حیاطی بزرگ در مرکز بنا تعریف می شود.	13						باغ حیاط				
عملکرد اصلی کوشک، مقبره(ارلنگاه) بوده و از اینرو باغ مکانی مقدس است.	14						باغ مقبره				
فضایی نیمه عمومی بوده که علاوه بر تفریح، برای انجام بعضی مراسم خاص مذهبی استفاده می شده است.	14						باغ تکیه				
مجموعه ای از باغها در لتداد و یا در درون یکدیگر(نظام خطی یا مرکزی)	13						باغ در باغ				

صورتی از باغ کوچک که در آن بجای کوچک از چادر استفاده شده است.	9							باغ چادر	اجتماعی-فولکلوریک
بخشی از دیوار باغ مشبک بوده و رویت فضای داخل از بیرون ممکن بوده است.	16							باغ نجیر	
دیوارهای باغ یا ضخامت بیشتر به همراه برج های دیده بانی به قرم دیوارهای قلعه ساخته می شده اند	13							باغ قلعه	
بر روی زمین های با تپه تند احداث می شود و به چندین تراس در نرازه های مختلف تقسیم می شود.	15							باغ تخت	پوشش های گندیده
محل نگهداری بعضی حیوانات سلطنتی بوده و در طراحی آن نیز اصول باغبانی ایرانی رعایت شده است.	9							باغ وحش	
بخشی از تکران سلطنتی یا مکانی مناسب جهت تکران گونه یا گونه های خاصی از حیوانات می باشد.	6							باغ تکرار	
هنده و نظم آب، شاخص ترین عامل در	14							باغ آب	

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۵۹ . تابستان ۱۳۹۹

Urban management
No.59 Summer 2020

۱۲۲

سازمان هویتی این گونه می یابد.													
صورت عمومی باغ ایرانی است.	15									باغ ملی			
ترکیبی است از نظم هندسی (انسان ساخت) به همراه نظام ارتگامیک ویژه‌های که از نظم هندسی باغ پیروی نمی‌کند.	12									باغ بیشه			
محلی برای پرورش و کشت گونه های مختلف گیاهی.	11									باغ گیاهشناسی			
نیلور زندگی جمعی در تبریز و پاسخگوی نیاز زندگی اجتماعی در مقیاس بالاتر از حد محله	17									میدان تبریز	خدمات تامین کننده		
بستری جهت برقراری روابط اجتماعی ساکنان محله که شامل فعالیت ها و فضاهای زندگی روزمره بوده	17									میدان های محله ای	خدمات اجتماعی	خدمات پشتیبانی	میدان ها

مطابق با الگوی ساختاری باغ ایرانی، محورهایی اصلی یاغشهر به تیوه منظرسازی محور باغ ایرانی طراحی و استفاده تده اند. چهارباغ اصفهان از معروفترین این محورها می یاتند. کمفر دریا به درختان چنار این خیابان مختد است «در هیچ جلی دنیا به این پرومندی و پاندیالایی نمی روید که در اصفهان، غربا می توانند حتی در نیمروز در زیر سایه های آن از تر اقتاب سوزان در امن یاتند و به اصطلاح خود ایرانی ها در زیر طاق سبز بخرامند».	16	محورهای اصلی					خدمات تامین کننده	پیاده راه ها و خیابان
		خدمات تنظیم کننده					خدمات اجتماعی	
مطابق با الگوی ساختاری باغ ایرانی، محورهایی فرعی یاغشهر (باغراه ها و دسترسی های محله ای) به تیوه منظرسازی محور باغ ایرانی طراحی و استفاده تده اند. تارند به این موضوع در یاغشهر اصفهان اینگونه اشاره می کند: «کوچه هایی که به خیابان می پیوندند دارای جوی های آب و دو ردیف درخت چنار	10	باغراه ها و دسترسی های محله ای					خدمات پشتیبانی کننده	[مجموع امتیاز مربوط به استفاده از هرگروه از خدمات اکوسیستم در فضاهای باز شهری یاغشهر]
است «تارند، 1362، ص 147».		59	36	45	25	48	33	

از خدمات اجتماعی-فرهنگی اکوسیستم شهری بوده است که رجوع به نتایج جدول ... این مهم را تصدیق می نماید. در جدول ... بر اهمیت نقش باغ تجیر، میدان و خیابان در تقویت بهره برداری از خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم تأکید شده است و براین اساس می توان نسبت و میزان توجه به این فضاها در باغشهر اصفهان در عصر صفوی را توجیه نمود. توصیفات افراد مختلف در آن زمان نیز مؤید این مهم می باشد.

کمپفر ضمن مقایسه چنارهای چهارباغ با سروهای شیراز معتقد است «در هیچ جای دنیا چنار به این برومندی و بلند بالایی نمی‌روید که در اصفهان» از همین رو آنها را از خصوصیات چهارباغ می‌داند که «در دو طرف ... تنگ در کنار هم» قرار گرفته و «غریبا می‌توانند حتی در نیمروز در زیر سایه‌های آن از شر آفتاب سوزان در امان باشند و به اصطلاح خود ایرانی‌ها در زیر طاق سبز بخرامند» (کمپفر، ۱۳۶۳، صص ۱۹۵ و ۱۹۶).

صفویان جهت بهره برداری هرچه بیشتر از خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم شهری در باغشهر اصفهان، بر ساخت مکان‌هایی چون باغ تجیر، میدان و پیاده راه تأکید فراوان کرده اند. البته در کنار استفاده از تجیر در بدنه سازی های چهارباغ، باغراه‌ها و دسترسی های محلی^۱ باغشهر صفوی نیز در افزایش بهره برداری از خدمات اجتماعی-فرهنگی اکوسیستم شهری در باغشهر اصفهان بی اثر نبوده است.

۴- جمع‌بندی و نتیجه گیری

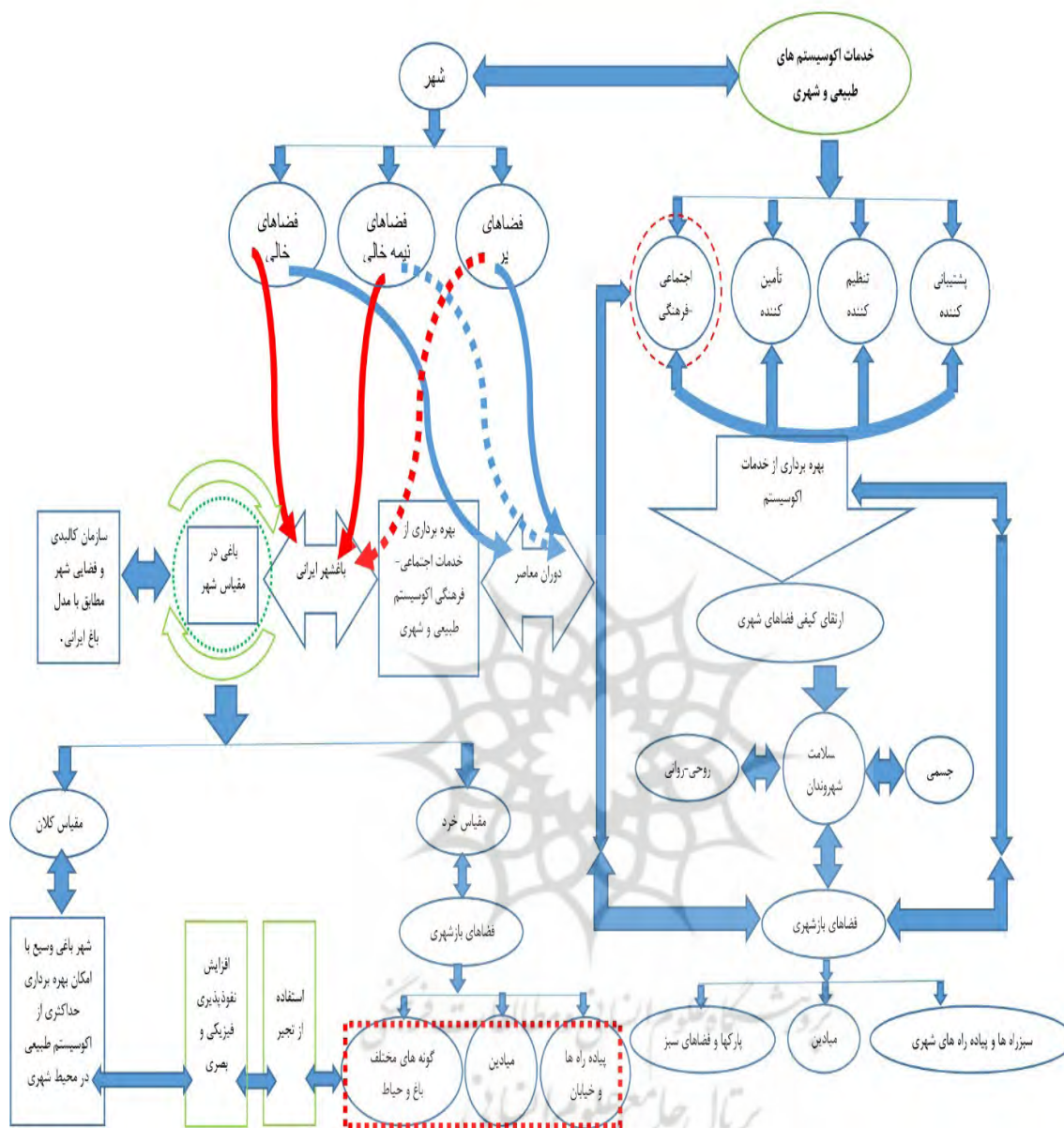
پارک های شهری مکان‌هایی جهت بهره برداری از خدمات تنظیم کننده و فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم طبیعی در محیط شهری است. همپوشانی بسیاری از خدمات تنظیم کننده و فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم با اهداف معماری منظر در احداث پارک های شهری، گویای اهمیت طراحی پارک های شهری به عنوان مکان‌هایی جهت بهره برداری هرچه بیشتر شهروندان از خدمات تنظیم کننده و فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم های طبیعی در محیط شهری از سوی صاحب نظران

۱- «خیابان های متعددی که چهارباغ را قطع می‌کنند گرچه در زیبایی به آن نمی‌رسند، ولی چندان دست کمی نیز از آن ندارند، زیرا آب به اندازه‌های فراوان است که از وسط همه آنها نهری می‌گذرد و وضع سلسله درختان و کیفیات دیگر ... به همان نحو است که در مورد چهارباغ تعریف کرده‌ام» (دلاواله، ۱۳۸۰، ص ۴۲).

است. از اینرو مطابق با نظر متخصصین، طراحی منظر پارک های شهری بایستی به گونه ای انجام شود که اکوسیستم طبیعی پارک بتواند بیشترین امکان تفریح، تعاملات اجتماعی و زیبایی که از اصلی ترین خدمات فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم به حساب می آید را نصیب شهروندان نماید. عمده بهره برداری از خدمات تنظیم کننده و فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم در شهرسازی معاصر در فضاهای باز شهری اتفاق می افتد و فضاهای نیمه خالی (نیمه باز) از این حیث کمتر مورد توجه واقع می شوند (نمودار ۷).

باغشهر ایرانی گونه ای از باغ ایرانی به حساب می آید که به واقع باغی در مقیاس شهر بوده است. در ایده باغشهر سازماندهی کالبدی و فضایی شهر مطابق با الگوی باغ ایرانی شکل گرفته و باغ ها اجزاء سازنده و عمده توده های شهری را تشکیل می داده اند. این موضوع دور از ذهن نمی باشد که طراحی و انتخاب ایده باغشهر در جهت بهره برداری حداکثری از خدمات تنظیم کننده و اجتماعی-اکوسیستم طبیعی در محیط شهری بوده است. باتوجه به هویت کالبدی و فضایی باغشهر، عمده بهره برداری از خدمات تنظیم کننده و فرهنگی-اجتماعی اکوسیستم در باغشهر ایرانی در فضاهای باز و نیمه باز شهری اتفاق می افتاده و فضاهای نیمه خالی (نیمه باز) از این حیث بیشتر مورد توجه واقع شده اند (نمودار ۷). در جهت استفاده هرچه بیشتر از خدمات اکوسیستم طبیعی در محیط شهری، تجیر و باغ تجیر ابداع بی نظیری بوده که در باغشهر ایرانی مورد استفاده قرار گرفته است. چنین به نظر می رسد که در مقیاس خرد فضاهای باز و نیمه باز (حیاط ها) و در مقیاس کلان، شهر خود به عنوان باغی وسیع، مکان‌هایی جهت بهره برداری هرچه بیشتر از خدمات اکوسیستم بوده اند.

براساس مدل زیر چنین به نظر می رسد در شهرسازی معاصر می توان با اولویت دادن به فضاهای باز و نیمه باز (هم به لحاظ کمی و هم به لحاظ کیفی) بجای توده های پر ساختمانی بر ظرفیت بهره برداری از خدمات اکوسیستم شهری و پیامد آن افزایش سلامت شهروندان افزود. البته در این راستا باغشهر ایرانی می تواند مدلی موفق بحساب آید. مهمترین عاملی که در موفقیت باغشهر ایرانی به لحاظ اجتماع پذیری و پیامد آن استفاده از خدمات اکوسیستم مؤثر بوده است، توجه به زمینه های فرهنگی و اقلیمی در انتخاب الگوی طراحی و همچنین طراحی کالبدی، عملکردی و معنایی فضاهای باز و نیمه باز شهری است که این مهم در

نمودار تحلیل فضاهای شهری به لحاظ توده و ارتباط آن با میزان بهره برداری از خدمات اکوسیستم در شهرسازی معاصر و باغشهر ایرانی. منبع: نگارنده

شده است، عدم توجه به زمینه های موجود، بخصوص زمینه های اقلیمی و فرهنگی در طراحی می باشد، که این امر خود تضعیف ارتباط و تعامل شهروندان با این مکان ها را بهمراه دارد.

طراحی محور اصلی شهر (چهارباغ)، میدان نقش جهان، مجموعه دولتخانه و باغ های حاشیه چهارباغ مشهود است. درمقابل آنچه موجب تضعیف پارک های شهری معاصر به لحاظ امکان بهره برداری از خدمات اکوسیستم

کمپفر، انگلبرت (۱۳۶۳)، سفرنامه کمپفر، ت: کیکاووس جهاننداری، تهران: خوارزمی.

منابع و مآخذ

مثنوی، م. و. & دبیری، م. (۱۳۹۶). ارزش‌گذاری خدمات اکوسیستم شهری به‌عنوان ابزاری برای برنامه‌ریزی شهرهایی پایدارتر. مجله علمی-ترویجی منظر، ۹(۴۱)، ۲۴-۳۵.

منشی، اسکندربیگ (۱۳۷۷)، تاریخ عالم آرای عباسی، با تصحیح دکتر محمد اسماعیل رضوانی، تهران، دنیای کتاب، جلد دوم.

میرفندرسکی، محمدامین (۱۳۷۴)، باغ به مثابه پیش‌آیند شهر، مجموعه مقالات نخستین کنگره معماری و شهرسازی ایران (بم)، جلد ۵، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور.

ویلیز، دونالد (۱۳۸۵)، باغ‌های ایرانی و گوشک‌های آن، ترجمه مهین دخت صبا، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.

ابن حوقل، محمدبن علی بن حوقل (۱۳۴۶)، صورة الارض، ترجمه جعفر شعار، تهران، انجمن آثار ملی.

اصانلو، حسن (۱۳۸۱)، باغ‌های ایرانی و چهارباغ، ساخت و ساز، (۱۸)، ۵۶-۵۲.

انصاری، مجتبی (۱۳۷۸)، ارزش‌های باغ ایرانی (صفوی-اصفهان)، رساله دکتری، رشته معماری، دانشگاه تهران: دانشکده هنرهای زیبا.

بنه ولو، لئوناردو (۱۳۸۶)، چاپ ششم، تاریخ معماری مدرن، ترجمه سیروس باور، نشر دانشگاهی، تهران.

چولی، پترو (۱۳۹۲)، باغ‌های اسلامی، معماری طبیعت و مناظر، ترجمه مجید راسخی، تهران، روزنه.

حسینی، سید هاشم (۱۳۹۴)، تقسیمات چهاربخشی و ریشه‌های آن در معماری و شهرسازی ایرانی، معماری و مرمت ایران، سال پنجم، شماره دهم، ۶۲-۴۷.

حقیقت بین، مهدی و مجتبی انصاری، محمدرضا بمانیان، سیما بستانی (۱۳۹۵)، بررسی زمینه‌های مؤثر در شکل‌گیری باغ شهرهای صفوی، هویت شهر، شماره ۲۵، سال دهم.

حقیقت بین، مهدی (۱۳۸۹)، بررسی زیباشناختی طراحی باغ ایرانی در محورهای شاخص شهری (صفوی) و تأثیر آن بر خارج از ایران (شبه قاره هند و اروپا)، رساله دکتری، دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس.

سامی، علی (۱۳۵۰)، پاسارگاد، شیراز، انتشارات دانشگاه پهلوی.

شاردن، ژان (۱۳۶۲)، سفرنامه شاردن (بخش اصفهان)، ترجمه حسین عریضی، تهران، نگاه، چاپ دوم.

شاهچراغی، آزاده (۱۳۸۹)، پارادایم‌های پردیس، تهران، جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران.

عالمی، مهوش (۱۳۷۸)، باغ‌های شاهی صفوی صحنه‌ای برای نمایش مراسم سلطنتی و حقانیت سیاسی، گلستان هنر، شماره ۱۲.

Brosious, M. (2006). The Persians. London: Routledge

Gauthier, Pierre & Jason Gilliland. "Map-Morphology: A Classification ping Urban Contributions to Scheme for Interpreting the Study of Urban Form", in Urban Morphology, Vol.10, No.1 (2006), pp. 41-50

Byrne, J; Neil, S. (2010), Green and open space planning for urban a review of the literature and best practice, Urban Research Program, Griffith University.

Carmona, M., de Magalhaes, C., & Leo H. (2008). Public Space: The management dimension. Routledge.

Gel, J. (1987). Life Between Buildings: Using Public Space. Van Nostrand Reinhold.

Jim, C.Y. (2004). Green-space preservation and allocation for sustainable greening of compact cities. Cities, 21(4): 311-320.

Jim, C.Y. & S. S. Chen (2003). Comprehensive green space planning based on landscape ecology principles in compact Nan-

jing city. *Urban Plann*, 65: 96–116.

Li, f., R. Wang, J. Paulussen and X. Liu (2005). Comprehensive concept planning of urban greening based on ecological principles: a case study in Beijing, China. *Landsc. Urban Plann*, 72: 325–336

Gómez-Baggethun, E. G., Åsa, N. Barton, D., Langemeyer, J., McPhearson, T., O'Far-Andersson, E., . . . Kremer, P. (2013), „rell, P Urban Ecosystem Service, Published In “*Urbanization, Biodiversity and Ecosystem Services: Challenges and Opportunities*” .Book (pp. 175-251), Dordrecht: Springer

Matsuoka, R. H., & Kaplan, R. (2008). People needs in the urban landscape: Analysis of Landscape And Urban Planning contributions. *Landscape and Urban Planning*, 84(1), 7-19. doi:<https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.09.009>

Millennium-Ecosystem-Assessment. (2005). *Ecosystems and human well-being*. In: Island Press Washington, DC

Stronach, D. (1990). “The Garden as a Political Statement: Some Case Studies from the Near East in the First Millennium B.C.” in *Bulletin of the Asia Institute*, vol. 4, pp. 171-180.

Synthesis Report(2003). *Millenium Ecosystem Assesment, Responses Working .Group Report, R9 Nutrient Management*

Finding Lost Space, .)1986(Trancik, Roger .Reinhold New York: Van Nostrand

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۵۹ . تابستان ۱۳۹۹

Urban management
No.59 Summer 2020

■ ۱۲۸ ■

